

Tämä selvitys alkoholijuoman laittoman valmistuksen eli salapolton alueellisesta levinneisyydestä maassamme pohjautuu rikostilastoihin. Salapolton kartoitukseen rikostilastoja apuna käyttäen on kolme mahdollisuutta: 1) poliisin tietoon tulleet tapaukset; 2) syytteeseen asetetut tapaukset ja 3) tuomitut tapaukset. Tämän selvityksen aineistona ovat poliisin tietoon tulleet tapaukset. Mukana ovat myös ne tapaukset, joissa ”tehdas” on löydetty, mutta syyllistä ei ole saatu selville. Ei ole ollut mahdollista eritellä, milloin on ollut kyse isommasta, milloin pienemmästä ”tehtaasta”.

Kuntakohtaiset salapolttotapaukset ovat vuosilta 1973—76 ja tiedot niistä on kerätty sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raittius- ja alkoholiosastolta raittiuslautakuntien sinne lähettämistä vuosittaisista kertomuksista. Näissä kertomuksissa oli paitsi poliisien antamia salapolttolukuja, myös lähinnä poliisien näkemyksiin perustuvia arvioita sahdin, kiljun ja erilaisten alkoholin korvikkeiden käytöstä po. kunnassa. Koska joidenkin kuntien osalta raittiuslautakunnan raportti oli vajavainen, jouduttiin turvautumaan Tilastokeskuksen rikostilaston perusaineistoon; tämä aineisto on vuoden 1977 salapolttotietojen yksinomaisena lähteenä, koska raittiuslautakunnat eivät enää lähetä kertomuksiaan raittius- ja alkoholiosastolle.

Kyllikki Immonen on suorittanut selonteon perustöitä.

Salapolton levinneisyydestä aiemmin tekemäni selvitys pohjautui vuosien 1948—54 tilastotietoihin (1963, 238—240).

Salapolttotilanteessa on vuoden 1954 jälkeen tapahtunut huomattavia muutoksia (taulukko 1). Salapoltto väheni vuoden 1954 tasosta puoleen vuoteen 1968 mennessä (siis jo ennen alkoholilain ja keskiolutlain voimaantuloa). Tämän jälkeen on vielä tapahtunut vähentymistä, joten nykyinen taso on noin kolmannes vuoden 1954 tasosta. Tason alhaisuuteen vaikuttaa myös 1. 1. 1976 voimaan astunut laintiukennus, joka koski tisluslaitteiden myyntiä ja hallussapitoa.

Lisäystä suurissa kaupungeissa

Myös alueellisesti on alkoholijuomien luvattomassa valmistuksessa tapahtunut

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet alkoholijuomien luvattomasta valmistuksesta koskevat rikokset (salapolttotapaukset) vuosina 1954 ja 1968—77

vuosi	tapauksia
1954	1 565
1968	774
1969	543
1970	481
1971	418
1972	650
1973	720
1974	592
1975	453
1976	538
1977	556

Taulukko 2. Poliisin tietoon tulleet alkoholijuomien luvatonta valmistusta koskevat rikokset (salapolttotapaukset) alueittain eri vuosina

	1954	1968	1973	1976	1977
Helsinki	5	21	66	27	15
Turku	0	2	2	18	4
Tampere	3	3	83	27	15
muut kaupungit ja kauppalat maalaiskunnat	33	60	144	129	150
	1 524	688	425	337	372
koko maa	1 565	774	720	538	556
Uudenmaan lääni	48	45	101	67	37
Turun ja Porin lääni	162	98	65	51	55
Ahvenanmaa	0	0	0	0	0
Hämeen lääni	103	29	113	50	70
Kymen lääni	34	9	24	15	25
Mikkelin lääni	92	43	23	31	18
Pohjois-Karjalan lääni	?	76	62	35	46
Kuopion lääni	325	66	77	52	114
Keski-Suomen lääni	?	120	46	79	56
Vaasan lääni	418	78	53	87	30
Oulun lääni	324	173	131	57	90
Lapin lääni	59	37	25	14	15

muutoksia, kuten taulukosta 2 ilmenee. Suurissa kaupungeissa, Helsingissä, Turussa ja Tampereella, todettiin vuonna 1954 yhteensä kahdeksan salapolttorikosta. Tämä määrä oli kasvanut vuoteen 1968 mennessä kolminkertaiseksi. Vuonna 1973 määrä oli lähes kaksikymmenkertainen ja viime vuosina yleensä noin kymmenkertainen. Poikkeuksena on vuosi 1977, jolloin alkoholijuomien luvatonta valmistusta koskevat rikokset putosivat maamme suurimmissa kaupungeissa puoleen vuoden 1976 tasosta ja lähes viidennekseen vuoden 1973 tasosta. Vähennystä oli kaikkien kolmen kaupungin kohdalla. — Myös galluputkimuksissa on todettu pontikan käytön vähentymistä vuoden 1973 jälkeen, erityisesti kaupungeissa (Mäkelä 1978).

Myös muissa kaupungeissa on salapoltto kasvanut vuoden 1954 tasosta. Tapaukset kaksinkertaistuivat vuoteen 1968 mennessä ja ovat sen jälkeen pysyneet noin nelinkertaisina. Kuitenkin myös kaupunkien lukumäärä on lisääntynyt. Aivan yhtä voimakasta kuin suurkaupun-

geissa ei salapolton lisääntyminen ole pienemmissä kaupungeissa ollut. Poikkeuksina mainittakoon kuitenkin Kuopio ja Lahti, joissa salapolton lisääntyminen on ollut hyvin runsasta.

Vähennystä maalaiskunnissa

Maalaiskunnissa on salapolton määrässä tapahtunut miltei jatkuvaa vähenemistä. Todettujen salapolttotapausten määrä on maalaiskunnissa nykyisin noin neljännes vuoden 1954 tasosta. Vuoden 1968 tasostakin on tapahtunut vähentymistä. Tästä vähentymisestä huolimatta asukasluvuun suhteutetut salapolttomäärät (salapolttotiheys) ovat maalaiskunnissa keskimäärin kolminkertaiset kaupunkeihin verrattuna. Tosin Helsinki on salapolttotapausten pelkän määrän mukaan (225 tapausta viitenä viime vuotena) maamme suurin salapolttopaikkakunta, mutta asukasluvuun suhteutettuna salapoltto on maa-seutukunnissa keskimäärin vielä noin kaksi kertaa niin yleistä kuin Helsingissä. Tampereella ja Kuopiossa yllettiin kui-

tenkin jo maalaiskuntien salapolttolukemiin. Myös Vantaalla, Lahdessa ja Turussa lukemat olivat suuret.

Salapolton alueet

Salapolton alueellisesta jakautumisesta ei voida yhden vuoden lukujen perusteella sanoa juuri mitään; sattuma saattaa merkitä paljon. Jossakin maalaiskunnassa saatetaan yhtenä vuotena tavata parikymmentä pontikkatehdasta, toisena vuotena — esim. ainoan valvojan sairastumisen vuoksi — ei yhtään. Seuraava tarkastelu perustuukin tämän vuoksi viiden vuoden keskiarvoihin. Vuosilta 1973—77 on kustakin kunnasta laskettu keskimääräiset salapolttoluvut ja nämä luvut on suhteutettu kuntien väkilukuun (henkikirjoitettu väkiluku 1. 1. 1975). — Suhteuttaminen on välttämätöntä, koska yhdeksän salapolttotapauksen merkitys on aivan toinen 2 000 asukkaan kuin 100 000 asukkaan kunnassa.

Oheinen kartta osoittaa salapolton levinneisyyttä maamme kunnissa. Mustalla merkityt alueet ovat kuntia, joissa 1973—77 todettiin keskimäärin vähintään 10,0 salapolttotapausta 10 000 asukasta kohden. Ruudutetuilla alueilla vastaava indeksi on 5,0—9,9 tapausta vuodessa ja vinoviivoitetulla alueella vastaavasti 1,0—4,9 tapausta. Valkoiseksi jätetyllä alueella salapolttotiheys on 0,9 tapausta tai vähäisempi. Vuoden 1977 hyvästä tilanteesta johtui, että Helsinki pääsi tähän valkoiseen ryhmään, tosin sen arvot olivat aivan lähellä vinoviivoituksen rajaa. Aivan ”synnittämiä” eivät siis valkoisella merkityt alueet ole. Ainoa suurempi alue, jolla ei tavata salapolttota käytännöllisesti katsoen lainkaan, on Ahvenanmaa. Sama alue osoittautui myös 1950-luvun alussa salapolttottomaksi.

Karttaa tutkittaessa on pidettävä mielessä, että kysymys on todetuista salapolttotapauksista. Niinpä esim. liikennekeskuksista kaukana olevilla paikkakunnilla vähäinen salapolttotapausten määrä saattaa pikemminkin olla osoituksena valvonnan vaikeudesta kuin todella hy-

västä tilanteesta (ks. Immonen 1952, 195). Vielä on syytä mainita, että vaikka edellä on puhuttu salapolttosta, tilastot käsittävät kaiken alkoholipitoisen aineen luvattoman valmistamisen; pääasiassa on kuitenkin kysymys pontikan valmistuksesta.

Salapolttotilanne lääneittäin

Seuraavassa on tarkasteltu salapolttota lääneittäin, vaikka salapolttoalueet eivät kartan mukaan näytä noudattavan läänien rajoja. Niinpä Satakunta ja Etelä-Pohjanmaa näyttävät muodostavan oman salapolttoalueensa. Se käsittää Porin ja Vaasan välisen rannikkoalueen ja siitä sisämaahan ulottuvat alueet Kihniö ja Ikaalinen mukaan luettuna.

Pohjanmaan radan varressa salapoltto on harvinaisempaa. Tästä alueesta itään on Sisä-Suomen salapolttoalue, joka ulottuu luode—kaakko-suunnassa Oulun läänin Kalajoelta aina Heinolaan ja Mäntyharjulle.

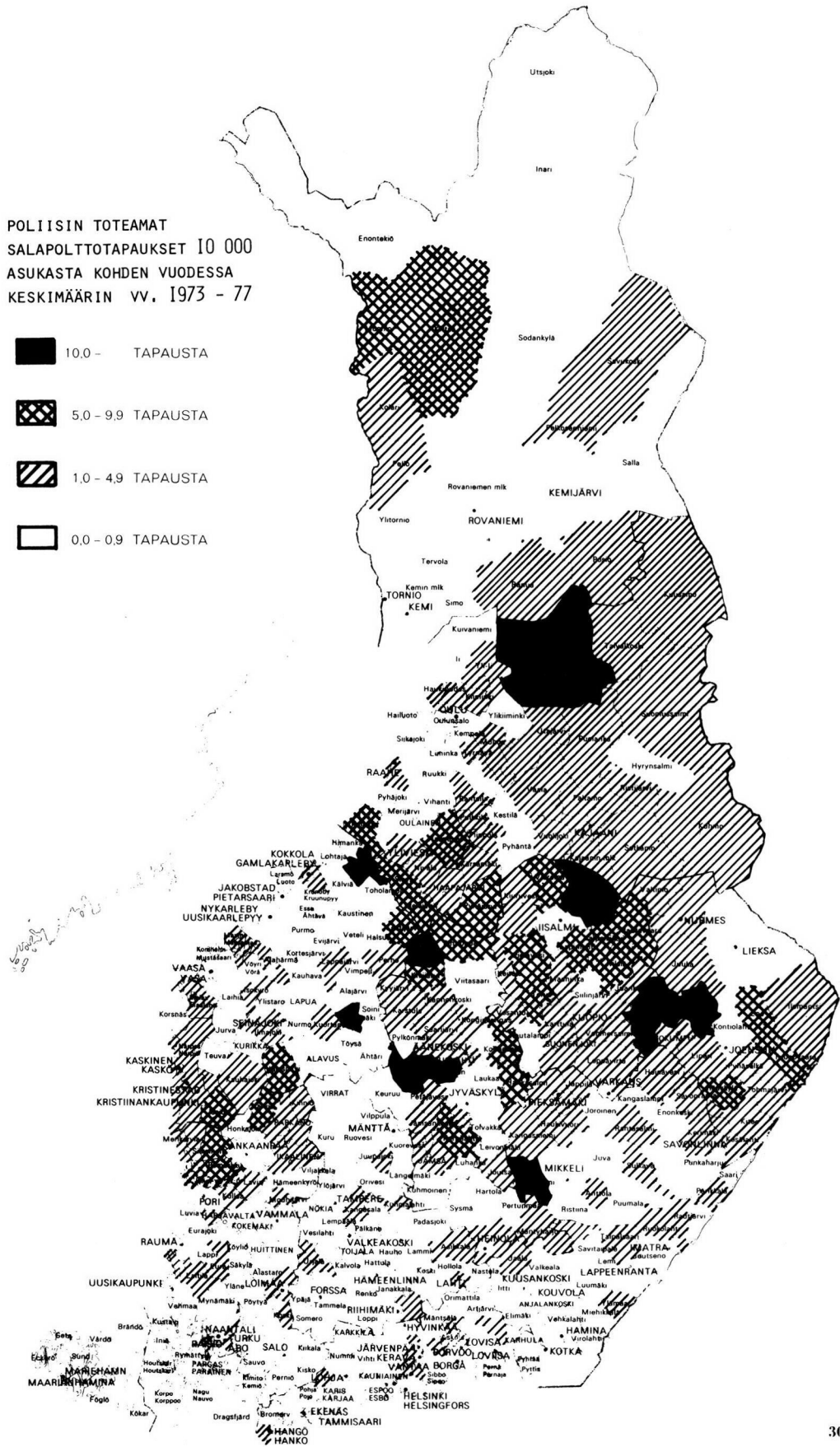
Savon radan varsi on jälleen vaaleampaa. Näin muodostuu radasta itään Itä-Suomen salapolttoalue, joka käsittää Savon itäiset kunnat sekä Pohjois-Karjalan. Radan vartta pitkin alue ulottuu Lappeenrannan tienoille etelässä. Itä-Suomen salapolttoalue on kosketuksissa Sisä-Suomen salapolttoalueen kanssa. Noin Varkauden korkeudella kulkee yhtenäinen salapolttovyöhyke idästä Tuupovaaralta länteen Multialle. Toinen kosketuskohta on Iisalmen pohjoispuolella. Näin syntyy yhtenäinen salapolttolinja Kalajoelta Nurmekseen.

Kainuun salapolttoalueella on etelässä yhtymäkohtia Sisä-Suomen ja Itä-Suomen salapolttoalueiden kanssa. Pohjoisessa se ulottuu Kuusamon korkeudelle. Alue ulottuu Oulun pohjoispuolelle aina Pohjanlahteen saakka.

Salapolttoalueiden rajoina on edellä pidetty rautatietä. Jo eräessä aikaisemmassa tutkimuksessani olen todennut, että rautatie vähentää salapolttotiheyttä, koska se edesauttaa laillisten ostojen suorittamista (Immonen 1952).

POLIISIN TOTEAMAT
 SALAPOLTTOTAPAUKSET 10 000
 ASUKASTA KOHDEN VUODESSA
 KESKIMÄÄRIN vv. 1973 - 77

- 10.0 - TAPAUSTA
- 5.0 - 9.9 TAPAUSTA
- 1.0 - 4.9 TAPAUSTA
- 0.0 - 0.9 TAPAUSTA

Uudenmaan lääni ei ole ollut varsinaista salapolttoaluetta; tapauksia on vähän läänin asukasluvuun verrattuna. Viime vuosina läänin salapolttotapaukset ovat olleet valtaosaltaan pääkaupunkiseudulla ilmi tulleita. Paitsi Helsingissä salapolttota on esiintynyt myös Espoossa sekä — väkilukuun suhteutettuna — erityisesti Vantaalla, Tuusulassa ja Hangossa. Kolme viimeksi mainittua ovat päässeet kartallekin vinoviivitukseseen. Hajanaisina saarekkeina kartalla esiintyvät myös Karjalohja, Lapinjärvi, Pornainen ja Pukkila.

Turun ja Porin läänissä oli 1950-luvulla melkoisia salapolttoalueita. Nykyisin salapoltto on pudonnut sielläkin kolmanneksen entisestään. Satakunnassa oli 1950-luvulla salapolton kannalta kokomaisia alueita (Immonen 1963), nyt pahimmat alueet saavat indeksikseen 5,0—9,9 (ruudutus kartalla). Nämä pahimmat pitäjät ovat Karvia, Pomarkku, Siikainen ja Suodenniemi. Samaan Satakunnan salapolttoalueeseen, jolla on vanhat traditiot, kuuluvat Merikarvia, Lavia, Noormarkku, Kullaa, Nakkila, Honkajoki, Parkano, Kihniö, Ikaalinen ja Mouhijärvi. Tämän alueen ulkopuolella salapolttota esiintyy jossain määrin Turussa sekä sen naapurikunnassa Raisiossa, Rauman ympäristössä (Pyhäranta, Laitila, Eura) sekä Loimaan ympäristössä (maalaiskunta, Koski). Satakunnan, Rauman ympäristön ja Loimaan tienoon salapolttoperinteet ovat ainakin 1950-luvulta, Turun ympäristössä salapoltto on sen sijaan uusi ilmiö.

Hämeen läänissä oli — saadista huolimatta — melkoisesti salapolttota 1950-luvulla. Salapoltto väheni 1960-luvun lopulla miltei olemattomiin, mutta on nyt 1970-luvulla ollut nousussa. Erityisesti Tampere ja Lahti ovat kehittyneet melkoisiksi salapolttopaikkakunniksi. Tampereen ympäristön maalaiskunnista Juupajoki ja Sahalahti sekä Lahden ympäristöstä Asikkala ja Kärkölä ovat myös päässeet kartalle. Erillisenä saarekkeena kartalla on Urjala, joka liittyy Loimaan pontikka-alueeseen.

Kymen läänissä on asukasluvuun suhteutettuna esiintynyt salapolttota alle keskitason. Yhtään kuntaa ei kuulu pahimpiin salapolttokuntiin (mustat tai ruudutetut kartalla). Salapolttotiheyden 1,0—4,9 saavuttavat kuitenkin rajakunta Ylämaa sekä Mikkelin läänin reunakunnat (Jaala, Parikkala, Ruokolahti, Suomenniemi, Taipalsaari). Melkoisesti salapolttota esiintyy myös Lappeenrannan kaupungissa, vaikka se ei aivan yllä viivoitetun rajaan.

Mikkelin läänissä on salapoltto selvästi vähentynyt sitten 1950-luvun. Laskua on havaittavissa myös vuoden 1968 jälkeen. Aikaisemmin Mikkelin läänissä oli runsaasti maan mustimpia salapolttokuntia (salapolttotiheys yli 10) (Immonen 1963, 239). Nykyisin tälle tasolle yltää vain Hirvensalmen kunta. Jonkintasoista salapolttota esiintyy kuitenkin muissakin Heinola—Pieksämäki-akselille sijoittuvissa

Kartta 1. Poliisin toteamat salapolttotapaukset keskimäärin vuodessa 1973—77, 10 000 asukasta kohden

kunnissa.

Pohjois-Karjalan läänin tienoot ovat olleet ja ovat yhä salapolttoaluetta. Kitee ei ole kuitenkaan enää läänin pahin, sen ”kunnian” on riistänyt Polvijärvi (kartalla mustana). Kiteetä pahempia ovat vielä Eno, Rääkkylä ja Tuupovaara (ruudutetut). Kiteen tasolle — vinoviivitukseseen — yltävät Ilomaisniemi, Juuka, Kesälahti, Kiihtelysvaara, Liperi, Nurmesen kaupunki (!), Outokummun kaupunki (!), Pyhäselkä, Tohmajärvi, Valtimo ja Värtsilä. Ainoastaan Lieksasta Kontiolahden kautta Joensuuun näyttää olevan — kartan mukaan — salapolttotonta aluetta. Kartta ei kerro kuitenkaan koko totuutta; esim. Joensuun kaupungissa todettiin viidessä vuodessa 11 pontikkatehdasta.

Kuopion läänissä salapolttoluvut putosivat 1950-luvun tasosta melkein viidenneksen vuoteen 1968 mennessä. Yhtenä syynä tähän oli Pohjois-Karjalan läänin perustaminen. Salapoltto näyttää Kuopion läänissä jälleen tuntuvasti lisääntyneen. Tosin täysmustia salapolttopitäjiä on vain kolme: Kaavi, Sonkajärvi ja Tuusniemi. Hyvin lähelle eli ruudutukseen yltävät Lapinlahti, Nilsiä, Pielavesi, Rautavaara, Tervo, Varpaisjärvi ja Vieremä. Vinoviivitukseseen yltävät monet kunnat; näiden joukossa on eräitä kaupunkejakin kuten Kuopio ja Varkaus. Kuopio on pelkkien lukujen valossa läänin pahin salapolttopaikka. Siellä todettiin viiden vuoden aikana 51 pontikkatehdasta. Käytännöllisesti katsoen koko Kuopion lääni on salapolttoaluetta.

Keski-Suomen läänissä on salapoltto melkoisesti vähentynyt, alle puoleen vuoden 1968 jälkeen. Kartta 1950-luvulta kertoi suurista täysmustista alueista Keski-Suomessa. Nykyisessä kartassa on täysmustalla merkitty vain Multia ja Uurainen, Jyväskylän pohjoispuolella rinnakkain sijaitsevat kunnat. Ruudutuksella merkittyjä kuntia ovat Hankasalmi, Kivijärvi, Konnevesi, Korpilahti ja Pihtipudas. Salapolttotomia eivät ole valkoiseksi jääneetkään alueet: Jyväskylän kaupungissakin todettiin 4 salapolttotapausta vuonna 1977. Keski-Suomi kilpailee yhä Pohjois-Karjalan kanssa pahimman salapolttoläänin maineesta.

Vaasan läänissä on salapolttotapausten määrä laskenut vuoden 1954 tasoon verrattuna rajummin kuin missään muualla, lähes kymmenenteen osaan. Osittain tähän syynä on Keski-Suomen läänin irtautuminen omaksi alueekseen. Aivan mustia salapolttoalueita Vaasan läänissä näkyy kartan mukaan olevan vain kaksi: Kannus ja Lehtimäki. Lähellä Satakunnan rajaa on Kristiinankaupungin kohdalla salapolttoalue, jossa erottuvat ruudutettuina Isojoki ja Jalasjärvi. Näitä täydentävät vinoviivoitetut Kristiinankaupunki, Närpiö, Maa-lahti, Kauhajoki, Ilmajoki, Isokyrö ja Ylihärmä. Kalajoelta Sieviin, Reisjärvelle ja Lestijärvelle johtaa ruudutettu salapolttojuonne Keski-Suomea kohden. Vinoviivoitetuina alueina mainittakoon Karijoki, Kokkolan kaupunki, Kuortane, Lappajärvi, Maksamaa ja Perho. Monet alueet, jotka 1950-luvun salapolttokartassa näkyivät mustina,

ovat nyt vinoviivoituksella merkittyjä. Kokkola ja Kristiinankaupunki ovat kaupungeista pahimmat, jossain määrin salapolttota on myös Seinäjoella ja Vaasassa.

Oulun läänissä ovat salapolttoluvut pudonneet neljänneksen 1950-luvun alun tasosta. 1950-luvun kartassa läänin koko itäinen osa näkyi mustana, nyt on täysmusta ainoastaan Pudasjärven alue. Ruudutuksella on merkitty naapurikunta Puolanka sekä lähellä Vaasan läänin rajaa sijaitsevat Haapavesi, Kalajärvi, Pyhäjärvi ja Sievi. Vinoviivoitettuja ovat Haapajärven kaupunki, Haukipudas, Kajaani maalaiskuntineen, Kiihimäki, Kuhmo, Kuusamo, Kärämäki, Muhos, Nivala, Paltamo, Piippola, Pulkki, Raahen kaupunki, Rantsila, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi, Taivalkoski, Tyrnävä, Utajärvi, Vaala, Vuolijoki, Ylikiiminki, Yli-Ii ja Ylivieskan kaupunki. Valkoisella merkityllä alueella salapolttota esiintyy silloin tällöin, esim. Oulun kaupungissa noin 3—4 tapausta vuodessa. Kuivumista Kainuun—Kuusamon alueella on kuitenkin havaittavissa 1950-luvun alun tasoon verrattuna.

Lapin läänissä salapolttotapaukset ovat vähentyneet neljänneksen 1950-luvun tasosta. Koko läänin alueella todetaan salapolttota vuosittain vähemmän kuin Helsingin kaupungissa keskimäärin. Jonkin verran salapolttota esiintyy Kuusamon salapolttolueen rajakunnissa, Ranualla ja Posiolla. Toinen alue on lähellä Ruotsin rajaa, käsivarren kainalossa (Muonio, Kittilä, Kolari, Pello). Savukoski ja Pelkosenniemi muodostavat kolmannen alueen. Yhtään mustalla merkittyä kuntaa Lapin läänissä ei ole; Muonio ja Kittilä on merkitty ruudutuksella, muut mainitut kunnat viivoituksella. Kemiä lukuun ottamatta ei Lapin läänin kaupungeissa juuri esiinny salapolttota. Tästä päätellen salapolttotapausten vähyys ei johdu yksinomaan valvonnan vaikeudesta harvaan asutulla seudulla.

Salapolton syyt

Mitkä syyt vaikuttavat salapolton runsauteen joissakin osissa maata?

Ensiksikin on mainittava alkoholimyymälän läheisyys. Salapolttotiheys näyttää olevan suurempi niissä kunnissa, joiden etäisyys Alkon myymälästä on yli 50 km, kuin niissä maalaiskunnissa, joiden etäisyys on alle 50 km. Kahdessa aikaisemmassa katsauksessani olen tarkastellut tätä kysymystä tilastollisesti (Immonen 1952 & 1966). Tällä kertaa ei ole kyse tilastollisesta selvityksestä, mutta jo kartan tarkastelu osoittaa, että mustimmat salapolttolueet sijaitsevat yhä loitolla Alkon myymälöistä. Poikkeuksia säännöstä kuitenkin on. Edellä on todettu, että

eräillä myymäläpaikkakunnilla ja myymäläpaikkojen lähipaikkakunnilla (esim. Kuopio ja Jyväskylän ympäristö) esiintyy melkoisesti salapolttota. Tätä ei voitane selittää muuten kuin po. alueen vahvoilla salapolttoperinteillä. Alueella on pontikan käytöllä siinä määrin kansantavan luonne, ettei laillisen alkoholin saatavuus pysty juurimaan pontikkaa.

Kolmanneksi asiaan vaikuttavat liikenneyhteydet. Hyvä liikenneyhteys, esim. rautatie, lyhentää matkaa laillisen alkoholin lähteelle. Tämän vuoksi laittomien juomien esiintyminen on vähäisempää niissä kunnissa, joissa on rautatie. Tämä kävi ilmi jo salapolttolueiden rajojen tarkastelun yhteydessä.

Kunnan sijainnilla näyttää muutoinkin olevan merkitystä. Niinpä pontikkaa keitetään suhteellisesti eniten maan keski- ja itäosissa.

Väestörakenteellakin näyttää olevan merkitystä; suomenkielisissä kunnissa salapolttota näyttää olevan suhteellisesti enemmän kuin ruotsinkielisissä. Tietenkin on syytä pitää mielessä, että tässä tarkastelussa salapolttota mitataan poliisin toimenpiteillä. Onko syytä otaksua, että poliisi asennoituisi salapolttoon toisin ruotsinkielisillä alueilla kuin suomenkielisillä?

Kaikilla syrjäisillä ja rautatietöntömillä seuduilla ei esiinny salapolttota. Tämä saattaa joskus johtua siitä, että kunnassa on todella hyvä raittiustilanne. Mieleen tulevat tällöin esim. useat Vaasan läänin kunnat tai Myrskylä Uudenmaan läänistä taikka Oulunsalo Oulun läänistä.

Joskus pontikan vähäisyys johtuu siitä, että on totuttu käyttämään muita juomia, sahtia tai kiljua, taikka alkoholipitoisia teknisiä tuotteita ja apteekkilääkkeitä. Vahvoja sahtiperinnekuntia ovat mm. Orimattila Uudenmaan läänissä, Jämijärvi Turun ja Porin läänissä, Koski, Lammi, Luopioinen ja Längelmäki Hämeen läänissä, Luhanka ja Toivakka — ainoat salapolttottomat pitäjät — Keski-Suomen läänissä sekä Hartola, Pertunmaa ja Sysmä Mikkelin läänissä. Kuitenkaan sahti ei aina pysty työntämään pontikkaa

taka-alalle, esim. Asikkalassa Hämeen läänissä sekä Kihniössä ja Mouhijärvellä Turun ja Porin läänissä esiintyy myös pontikkaa. Mielenkiintoinen paikkakunta on myös Mikkelin läänin Mäntyharju; siellä laillisten alkoholijuomien lisäksi käytetään sekä sahtia että pontikkaa ja lisäksi kiljua, pulia, kasvovesiä ja apteekkituotteita.

Myöskään kiljupaikkakunnilla ei aina esiinny pontikkaa. Tällaisia kiljukuntia ovat mm. Ristiina Mikkelin läänissä sekä Merijärvi ja Ristijärvi Oulun läänissä. Kuitenkin on paikkakuntia, joilla — laillisesta alkoholimyynnistä huolimatta — valmistetaan melkoisesti sekä kiljua että pontikkaa (esim. Varkaus ja Joensuu). Yleensäkin näyttää siltä, että kilju ja pontikka viihtyvät melko hyvin samassa kunnassa.

Joissakin Itä- ja Pohjois-Suomen kunnissa käytetään päihteinä apteekkitippoja. Viime aikoina on yleistynyt myös tapa terästää keskiolutta apteekkilääkkeillä. Raittiuslautakuntien raporttien mukaan tällaista esiintyy runsaammin mm. Viitasaarella Keski-Suomen läänissä sekä Sotkamossa ja Suomussalmella Oulun läänissä. Kokkolasta ja Keravalta on maininta pillereiden ja varsinaisten huumeiden käytöstä. Vetelin kunnassa esiintyy iho- ja kasvovesien päihdekäyttöä, Virolahden rajakunnassa taas ei tarvita pontikkaa, koska votkaa virtaa rajan yli.

Tilastollinen vertailu 1950-luvun alkuun

Tämän artikkelin kartassa on käytetty samaa jaottelua kuin 1950-luvun alun salapolttotilanteesta kertovassa kartassa. Mustalla on merkitty ne kunnat, joissa salapolttota esiintyy vuodessa 10,0 tapaus tai enemmän 10 000 asukasta kohden. Ruudutuksella on merkitty kunnat, joissa salapolttotiheys on 5,0—9,9 tapaus. Näin meneteltiin siksi, että vertailu olisi mahdollista.

1950-luvun alussa mustia kuntia oli 62 ja ruudutettuja 75. Nyt oli vastaavasti mustia 12 ja ruudutettuja 26. Pahimpien salapolttokuntien lukumäärä on siis vä-

hentynyt valtavasti: mustat ovat pudonneet viidennekseen ja ruudutetut kolmannekseen 1950-luvun alun tasosta. Lähes kolme neljännestä salapolttokunnista (mustat ja ruudutetut) on nykyisin Keski-Suomen, Kuopion, Pohjois-Karjalan ja Oulun lääneissä. Salapolttokuntien määrä on vähentynyt varsinkin Kymen, Hämeen, Turun ja Porin sekä Vaasan läänien alueella.

Jos olisi käytetty yksinomaan 1950-luvun alun jaotusta, salapolttokartasta olisi tullut kovin alaston. Tätä varten 1970-luvun karttaan otettiin mukaan myös kunnat, joissa salapolttotiheys oli 1,0—4,9 tapaus 10 000 asukasta kohden (vinoviivoitus). Merkille pantavaa on, että vinoviivoitus sattuu pääasiassa niille samoille alueille, jotka 1950-luvun alussa olivat mustia tai ruudutettuja. Aivan uusi piirre on se, että nykyisin jotkut kaupungitkin ovat päässeet salapolttokartalle.

Vinoviivoitettuja kuntia on kartalla kaikkiaan 120. Näitä kuntia riittää jokaisen läänin osalle. Vertailun vuoksi mainittakoon, että tutkimuksessani vuosilta 1948—54 oli tällaisia kuntia 221. Tälläkin tasolla salapolttokuntien luku on laskenut lähes puoleen entisestään.

Yhteenveto

Vuoden 1954 jälkeen poliisin toteamat salapolttorikokset ovat vähentyneet kolmannekseen. Kuitenkin kaupungeissa, erityisesti suuremmissa kaupungeissa, on tapahtunut lisäystä. Maaseudun eräät alueet ovat kuitenkin yhä sellaisia, joissa salapolttotiheys on suurin, jos tapaukset lasketaan 10 000 asukasta kohden vuodessa. Kartta salapolttosaluista osoittaa, että suurimmat salapolttosalualueet sijaitsevat keskisessä ja itäisessä Suomessa. Rautatiet erottavat salapolttosalualueita toisistaan, koska hyvät liikenneyhteydet radanvarsikunnissa aiheuttavat sen, että asukkaat hankkivat mieluummin laillisia kuin laitomia juomia. Muita salapolttoon vaikuttavia tekijöitä ovat alkoholimyymälän läheisyys, kunnan raittiustilanne, salapolttoperinteet ja asennoituminen eri

päihteiden käyttöön yleensä. Ruotsinkielisillä alueilla salapolttoa ei esiinny yhtä paljon kuin suomenkielisillä.

Kirjallisuus

Immonen, Erkki J.: Etäisyys väkijuomamyymälöistä ja liikenneyhteydet alkoholipoliittisina tekijöinä. Alkoholiliikkeen Aikakauskirja 17 (no 6): 191—198, 1952

Immonen, Erkki J.: Alkoholiolot maalaiskunnissa. Laittomat juomat ja korvi-keaineet. Raittiuslautakunta 1962 (no 6): 19—21

Immonen, Erkki J.: Salapolton alueet. Alkoholipolitiikka 28 (no 4): 238—240, 1963

Immonen, Erkki J.: Salapolton syyt. Alkoholipolitiikka 31 (no 2): 115—116, 1966

Mäkelä, Klaus: Kotivalmisteisen alkoholin käyttö Suomessa vuosina 1972—1978. Alkoholipolitiikka 43 (no 6): 322—324, 1978

Poliisin tilastokertomukset Tilastokeskuksen rikostilasto-osastolle vuosina 1973—77 (perusaineisto)

Raittiuslautakuntien kertomukset sosiaali- ja terveysministeriön raittius- ja alkoholiosastolle vuosilta 1973—76 (perusaineisto)

Suomen virallinen tilasto. Rikollisuus. Poliisin tietoon tullut rikollisuus vuosilta 1954—77. Tilastokeskus, Helsinki.

Alkoholipolitiikka Vol. 44: 123—130, 1979